

**КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ЖЕРТВУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ**

Романчук П. І.

заступник керівника Рівненської обласної прокуратури

м. Рівне, Україна

Існуюча практика запобігання пенітенціарної злочинності в місцях несвободи показує, що в якості приводу до конфлікту, особливо у злочинах проти життя та здоров'я особи, нерідко служить негативна поведінка жертви, що обумовлює дії злочинця. Через це віктимологія розглядає питання так званої «вини жертви».

Під жертвою злочини вітчизняні кримінологи розуміють особу (фізичну чи юридичну), якій унаслідок суспільно небезпечних діянь злочинцем завдано фізичної, майнової, моральної шкоди чи спричинило шкоду або істотно порушено її основні права внаслідок дії або бездіяльності, та чека визнана такою в процесуальному порядку [1, с. 122].

Вина жертви досліджується не тільки в юридичному значенні, а більш в моральному, соціально-психологічному аспекті. Завдання віктимології – розробити критерії вини потерпілого у співвідношенні з виною особи, яка вчинила злочин, у межах їх спільної відповідальності перед суспільством, іншими громадянами та самим собою.

Віктимологію також цікавить проблема правомірності опору злочинним посяганням, включаючи самозахист, самопомогу і самоконтроль. Характер протидії злочинцеві показує, якою мірою і яким способом потерпілий чинив його опір [2, с. 47].

У цьому контексті роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину. За своїм характером віктимна поведінка може бути: конфліктною, провокаційною, легковажною. У більшості випадків віктимна поведінка жертв злочинів проти життя та здоров'я особи у місцях несвободи характеризується провокаційністю, довірливістю, легковажністю.

Крім цього, провокуюча поведінка жертви внаслідок її високого віктимного потенціалу, а також відсутності необхідної реакції на протиправні чи інші негативні дії, не вчинення опору діям особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення в місцях несвободи створюють об'єктивну можливість бути його жертвою.

Як справедливо зазначає В. Я. Горбачевський, «пояснюється це тим, що остаточне прийняття зловмисником рішення відносно вчинення злочину значною мірою залежить від поведінки потерпілого, який нерідко своїми необережними, протиправними чи аморальними вчинками може створити криміногенну ситуацію, сприяючи настанню злочинного результату. Тому при вивченні механізму злочинної поведінки необхідна всебічна і об'єктивна оцінка потерпілого як одного з найважливіших структурних елементів ситуації» [3, с. 11].

Ураховуючи викладене, можна констатувати, що збір і детальне вивчення даних про особу потерпілого від кримінального правопорушення в місцях несвободи, встановлення причинного зв'язку між обставинами, що стосуються жертви, і фактом вчинення злочину має значний інтерес для запобігання пенітенціарної злочинності, правильної кваліфікації дій злочинця, встановлення ступеня його вини та міри покарання.

Оскільки, між особистістю жертви та її поведінкою існує нерозривний зв'язок вченими наукової школи «Інтелект» встановлено, що особистість та її психічні властивості є водночас і передумовою, і наслідком її діяльності. Внутрішній, психічний зміст поведінки, що формується в умовах певної ситуації, особливо значущої для особи, переходить у відносно стійкі властивості особи, а властивості особи, у свою чергу, позначаються на її поведінці.

Отож, кримінологічне вивчення жертви кримінального правопорушення в місцях несвободи і подальший профілактичний вплив на засуджених, які ймовірно за все можуть виявитися його жертвами є своєрідним резервом у запобіжній діяльності персоналу місць несвободи.

Висновок. Ураховуючи таку важливість означеного напрямку, окремими вітчизняними й зарубіжними вченими зазначений напрям навіть обґрунтовано в якості предмета дисертаційних досліджень, оскільки можливість запобігання кримінальних правопорушень в місцях несвободи визначається тим, що засуджений постійно вивчається і знаходиться під наглядом, а діапазон впливу поведінки потерпілого на формування і розвиток злочину, як правило, є настільки великим (від аморального проступку до злочину), що дає можливість виробити заходи запобігання, щоб уникнути ситуацій, у яких приводом або причиною злочинної дії може стати негативна поведінка самої жертви (ризикована, легковажна, провокаційна, розбещена і т. д.).

Література:

1. Кримінологія : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, Д.М. Тичина та ін. ; за заг. ред д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

2. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Юрченко Ольга Юріївна. Х., 2004. 188 с. С. 47.
3. Горбачевський В. Я. Віктимологічна характеристика жертви навмисного вбивства / В. Я. Горбачевський. *Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів* : тези доповідей круглого столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 11–13.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-13>

СТАДІЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

Свинаренко Ю. П.

аспірант Класичного приватного університету

м. Запоріжжя, Україна

Як процес, ресоціалізація засуджених в місцях несвободи складається з низки органічно пов'язаних етапів, на яких відповідні суб'єкти забезпечують комплекс заходів необхідних для виправлення та ресоціалізації засуджених.

Кожний етап ресоціалізації засуджених має свої стадії. Проте враховуючи обраний нами предмет наукового дослідження – ресоціалізації засуджених саме в місцях несвободи України, вважаємо за необхідне розкрити його зміст та основні стадії.

Першу та основоположну стадію ресоціалізації засуджених в місцях несвободи становить процес соціальної адаптації (від лат. *adaptatio* – пристосування) засуджених до встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), що являється надзвичайно складним процесом, оскільки колишні, наявні та набуті соціальні зв'язки засуджених, специфічні умови тримання в місцях несвободи, неписані закони поведінки, боротьба груп за лідерство та вимоги адміністрації травмують їх психіку, впливають на трудову та соціальну активність засуджених, їх фізіологічний та психічний стан. [3, с. 142–143].

Соціально-психологічний ефект несвободи проявляється через відрив від сім'ї, колективу, рідних, близьких, знайомих, друзів. Засуджені, які потрапляють до установи виконання покарань, мають адаптуватися